Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca
Series *Humanistica*

ISSN 1584-4404

humanistica.ro

Sociologia distanței (text îngrijit și rezumat de Andrei Negru)

Traian Herseni

How to cite this article:
Herseni, Traian (2017) *Sociologia distanței (text îngrijit și rezumat de Andrei Negru)*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 15, pp. 367–384. DOI: 10.5281/zenodo.22966663

© 2017: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

SOCIOLOGIA DISTANȚEI*

Traian Herseni

Abstract. *SOCIOLOGY OF DISTANCE Traian Herseni (1907–1980) was an illustrious personality of the Sociology School of Bucharest. Among Dimitrie Gusti's collaborators, Tr. Herseni was less than others confined to narrow monographic research and studies; he was equally concerned in general sociology questions and managed to elaborate his own perspective on social life synthesized in a treatise on sociology published posthumously (Sociology. General Theory of Social Life, 1982). The foundation of the treatise was laid by the studies published in the Cluj journal "Societatea de mâine" [Tomorrow's Society] in the 30s, including the one whose text is given bellow, focused on social distance.*

Distance phenomena are, according to Tr. Herseni, a significant constitutive element in social relationships. Social distance and the related issues should be approached and analyzed in scientific studies, and become a topic of research in social sciences. As far as social distance is concerned, Tr. Herseni has identified the following categories: 1) space distance, generating issues related to the sociology of space, namely social acts that can be fully or partially understood or explained but by nearness and/or remoteness in space (traveling – ways and means of communication; nearness – social phenomena generated by space proximity: vicinity and its forms of manifestation); 2) social distance, namely the distance between social strata, classes, castes, and various social categories, a purely emotional distance manifested by disdain, envy, class struggle, etc.; 3) personal social distance, that is the distance originating in individual features, generating authority, prestige, fear, submission, etc.; 4) psycho-social distance, an "in reverse" distance, such as manifested in case of respect, love, etc. (master-disciple, master-apprentice, father-son relationships); 5) social distance to strangers, which raises several sociological questions (hospitality, assimilation, boycott, etc.) and, in his opinion, is a kind of fusion of the previous four.

Keywords: *space distance, social distance, psycho-social distance, personal distance, sociology of the stranger.*

Toți sociologii care s-au ocupat de raporturile dintre indivizii purtători de viață socială – un exemplu reprezentativ e von Wiese – au constatat că între oameni

* Acest text reprezintă reeditarea studiului publicat, în serial, în revista clujeană interbelică „Societatea de mâine", cu următoarele subtitluri: *Sociologia distanței*, VII, 1931, nr. 3–4, p. 76–78; *Sociologia spațiului*, VII, 1931, nr. 5, p. 113–114; *Sociologia vecinătății*, VII, 1931, nr. 6–7, p. 141–142; *Distanța socială*, VII, 1931, nr. 10–11, p. 247–249; *Alte distanțe sociologice*, VII, 1931, nr. 16–17, p. 313–314, (Editor text și rezumat de Andrei Negru).

An. Inst. de Ist. „G. Barițiu" din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tom. XIV, 2016, p. 367–384

există şi trebuie să existe, pentru o bună funcționare a societății, o anumită apropiere şi o anumită depărtare. O justă balansare a distanțelor asigură sănătatea şi normalul. Vom căuta să desprindem câteva din cele mai de seamă aspecte ale problemei distanțelor, vom înfățişa noi temeiuri şi vom schița noi perspective. Contactul direct cu realitatea socială, datorită cercetărilor monografice, ne-a servit şi aici de bună călăuză, căci nu există nicio promovare a cunoaşterii în afară de observația ştiințifică a lucrurilor.

Indianul Rabindranath Tagore, gânditorul cu tainice şi adânci resorturi sufleteşti, – după ce a cunoscut deopotrivă de luminos farmecul contemplărilor orientale, înfrățirea realului cu neantul, îndumnezeirea prin extazul mistic, cât şi sandala de aramă a Occidentului imperialist, rădăcinile înfipte voluntar în real, subordonarea rațiunii la legile logicii: Apusul, – a pus în cumpănă şi pe unul, şi pe altul şi a rostit sentința noastră de condamnare. Europa a crescut între ziduri, civilizație ei e civilizație de cetate, orizontul ei brusc înstrâmtat de piatră, vânturile din larguri şi din depărtări se curmă în pragul porților – strâmtoare, egoism şi abrutizare.

Dar Tagore a fost destul de indulgent. Zidurile între care s-a format spiritualitatea Occidentului nu sunt barem nici de lărgimea zidurilor de cetate, sunt minuscule îngrădiri de casă şi poate numai pereți simpli de odaie. Nici aer. Nici cer, nici lumină. Civilizația europeană e cu bază de civilizație domestică. Sociologia culturii apusene va trebui să înceapă cu sociologia „casei" (în sensul antic de „domus").

Şi totuşi, lăsând la o parte pe Tagore, procesul acesta este foarte firesc. Omul în plenitudinea sensului de om nu se naşte de la început aşa cum un anumit umanitarism diletant ar vrea să ne convingă. Omul a fost întâi membru al clanului, al tribului, al familiei, al nației, al statului. A trebuit să treacă prin grupe crescânde de socialitate ca să se lege de umanitate, iar el să câştige o valoare în sine. Lévy-Bruhl (1927) dovedeşte cu material abundent că noțiunea de individ nu există în fazele inferioare de civilizație. Valoarea omului nu se trage din calitatea de om, ci din cea de părtaş al comunității sacre. Când e ucis, îl răzbună grupul întreg, pentru că el, grupul, a fost lezat prin reprezentantul său. Dar ceea ce este deosebit de important să reținem: nu naşterea materială creează participarea la grup, ci inițierea. Copilul până la ceremonia inițierii nu este om, abia în urmă; ceremonia inițierii înseamnă naşterea oficială, atunci ia act grupul de existența lui. Dreptul roman, incomparabil mai evoluat decât al sălbaticilor din Australia, dădea posibilitate tatălui să recunoască sau nu copilul nou născut: participarea fiului la grupul familial era un act de voință al tatălui. Târziu, ca o grea cucerire a evoluției sociale, omul a câştigat o valoare în sine. Numai când diviziunea travaliului social s-a impus până la maximum posibil, când calitatea de om a rămas singura notă comună a membrilor societății, a trecut omul pe planul întâi al preocupărilor sociale şi a fost erijat în ideal moral, în valoare socială (v. Durkheim). Individualismul şi întreaga masă de valori legate de el n-a fost posibil în faza în care oamenii se aseamănă între ei, în care toți stăteau pe acelaşi plan funcțional, pentru că oricine putea fi înlocuit cu oricare, pentru că nu se distanțaseră unul de altul, formau haosul social al egalității prin similitudine. Diviziunea socială a rupt

planul comun, a creat solidarități organice de grupe avizate una la alta, a creat distanța şi prin aceasta ordinea şi progresul social. La formarea individualismului însă a mai contribuit un factor, complet neglijat, poate tocmai unde e la îndemâna oricui să-l vadă: faptul că oamenii au trăit în parte izolați. Care ar fi fost aspectul civilizației dacă oamenii n-ar fi trăit din cele mai primitive timpuri în colibe, în case, în adăposturi restrânse? Dacă cel puțin o parte din zi n-ar fi petrecut-o obişnuit în spațiul restrâns şi banal? Răspunsul nu e greu de dat. Dacă adăposturile ar fi fost mai mari, pentru un număr urcat de indivizi, s-ar fi constituit o permanentă stare de mulțime, un spirit scoborât de masă. Efectul ar fi fost dezastruos – se ştie efectul anihilant al masei asupra individului, sufletul e redus la notele comune, adică cele primare, instinctuale. Chiar fără aceasta, viața socială este viață de înaltă tensiune sufletească – nu putem sta multă vreme în încordarea ce ne-o produce supravegherea semenilor. Cazul concludent al timidității socotită ca o nevroză, ca o scădere a puterii sufleteşti (anormalul dovedeşte normalul), – „neputința de a acționa înaintea oamenilor, abulia socială constituie esența timidității. Turburarea aceasta joacă un rol considerabil la aproape toți bolnavii psihostenici; sunt puțini aceia care, la un moment dat al existenței lor şi câteodată în tot timpul vieții, să nu fi fost reduşi la neputință şi mai ales să nu fi fost amuțiți de către timiditatea lor. Să nu poți cânta la pian față de martori, să nu poți scrie dacă te priveşte cineva şi mai ales să nu poți vorbi în fața cuiva, să ai glasul răguşit, ascuțit sau să rămâi afon, să nu mai găseşti un singur gând de exprimat când ştiai atât de bine înainte ce trebuia să spui, este soarta comună a tuturor acestor persoane, e povestea banală pe care o povestesc toți" (Janet, 1924, p. 81 – v. şi Blondel). Avem nevoie imperioasă de o destindere, de un „relâche" social. Altfel cădem în animalitate, ne abrutizăm. Se cunoaşte ce atmosferă de vulgaritate se creează într-o cazarmă sau în cămine şi internate. Diviziunea socială a distanțat indivizii, pe o parte, apropiindu-i, pe altă parte, mai trainic, într-o solidaritate organică. Mai era nevoie de o altă distanțare, sufletească, pe care numai spațiul o putea crea, ca să ieşim din sfera de observație a unuia (sau) altuia. O soluție ar fi fost dispersia în grupuri mici, intime, pe o mare întindere spațială, însă ar fi prezentat un grav inconvenient în apărare. Coliba sau casa care ne lasă cât se poate mai apropiați, fără ca totuşi să ne mai putem urmări şi supraveghea, a fost soluția cea mai bună. Astfel, casa este un mijloc minunat şi pe deplin eficace de protecție nu numai împotriva intemperiilor, ci (şi) a individualismului în faşă şi condiția de dezvoltare a lui cea mai favorabilă. Viața omului s-a bifurcat puternic în viață publică şi viață privată, ultima făcând posibilă pe cea dintâi. Viața privată îi dă atmosferă de iubire, de înțelegere, de intimitate şi reconfortare sufletească. Viața privată îi permite relaxarea. În mulțime poate să apară cu atitudini, gesturi şi comportări selecționate – scapă astfel de batjocură, de egalizare; câştigă personalitate, pe care apoi şi-o întăreşte acasă, când poate să-şi îndrepte privirile spre sine însuşi şi poate să-şi cultive o viață interioară. Ne propunem o analiză mai amănunțită pentru altă dată – aici reținem că distanțarea echilibrată între oameni a făcut posibile o serie de valori culturale de mare importanță. O distanțare echilibrată, pentru că una prea mare ar

duce la dezmembrarea societății, la neîncredere şi ignorare reciprocă, iar una prea mică la vulgarizare şi banalizare („nimeni nu e profet în țara lui" sau cazul oamenilor mari în fața alor casei: „Anatole France în papuci"). O parabolă a lui Schopenhauer se aplică perfect aici: Într-o iarnă grea, o turmă de arici s-au trezit vârându-şi țepii unul într-altul – a trebuit din nou să se depărteze…Şi tot aşa până ce au ajuns la apropierea şi depărtarea convenabilă ca nici de frig să nu sufere, dar nici țepii să nu-i mai jeneze. Acelaşi adevăr e valabil şi pentru grupurile mai mari. Gințile s-au închis în cetăți pentru o mai bună apărare, dar astfel şi-au strâmtat orizontul în suprafață, câştigând în adâncime. După ziduri, individualitatea grupului şi-a putut da, adăpostit, toată măsura, creându-şi o civilizație originală. Mai târziu, națiunile şi-au făcut granițe şi ele, şi a fost un alt principiu creator de cultură originală. Astfel, se trece de la grupuri mici la altele din ce în ce mai mari şi pentru fiecare se cere o lungă educație, până când se va ajunge la măsura de a cuprinde în raza de interes întreaga umanitate. Omul a trebuit să fie întâi redat lui însuşi, apoi îndreptat în afară cu toată puterea lui de înțelegere simpatetică spre cei deopotrivă cu ei.

Dacă peste tot în viața socială găsim distanțe şi probleme ridicate de ele, credem necesară o cât de sumară cercetare a lor. Mai întâi, se simte nevoia unei clasificări. Pentru că sub aceeaşi denumire de distanță pot intra în sociologie lucruri profund diferite. Iată cele mai de seamă: 1. Distanța geometrică, pe care vom numi-o *distanța spațială*, este întinderea obişnuită cuprinsă între două puncte; ea pune probleme destul de grele societăților, dacă n-ar fi decât problema căilor de comunicație; 2. Distanța între grupele sociale, între clase, caste sau diferitele categorii sociale, distanță pur sufletească manifestată prin dispreț, invidie, luptă de clasă etc., vom numi-o *distanță socială*; 3. Distanța creată de calitățile personale, particulare ale indivizilor, tot sufletească, dând naştere autorității, prestigiului, fricii, supunerii etc., pe care o vom numi-o *distanță personală*; 4. Relația de distanță cu sens invers, depărtarea prin respect, apropierea prin iubire etc. – ex. raporturile magistru-discipol, maistru-ucenic, părinte-copii, – pe care vom numi-o *distanță psiho-socială*; 5. În sfârşit, *distanța provenită din calitatea de străin*, pentru care n-avem o denumire proprie, dar care ridică probleme sociologice destul de interesante (ospitalitatea, asimilarea, boicotul etc.) şi care este un fel de sinteză a celorlalte patru. Vom căuta să stăruim asupra fiecăreia din aceste probleme în cele ce vor urma.

SOCIOLOGIA SPAȚIULUI

Începem studiul sociologic al distanței prin sociologia spațiului. Clasăm aici toate faptele sociale care nu pot fi înțelese şi explicate, fie total, fie în parte, decât prin distanța metrică obişnuită – depărtarea şi apropierea în spațiu. Capitolul este destul de cuprinzător, cum ne vom convinge imediat, dar noi ne vom rezuma deocamdată la o simplă schiță de orientare generală.

Omul duce, datorită structurii sale biologice, o existență spațială. Este strict legat, din acest punct de vedere, de mediul cosmic, de natura înconjurătoare, socotită nu numai ca sursă de trai, ci şi ca întindere pură. Faptul n-a putut rămâne fără un puternic răsunet social, pentru că purtătorul viu, elementul dinamic al tuturor societăților este individul-om. El realizează istoric şi geografic societatea şi-i înfige pecetea acestei realizări empirice. Nevoia de hrană şi îmbrăcăminte, de o parte, imposibilitatea de a găsi întrunite pe un petic restrâns de pământ toate cele trebuincioase vieții, de altă parte, au creat omului nevoia deplasărilor. Spațiul a devenit o problemă socială față de care poate că diferitele tipuri de societăți reacționează cu mari variații, dar ceea ce trebuie să reținem e că reacționează oricum. Astfel, prima mare problemă a sociologiei spațiului e problema deplasărilor sub dublul aspect al căilor şi mijloacelor de comunicație. Soluțiile variază cu fazele civilizației, cu fiecare tip mai însemnat de societate. Popoarele de tot primitive reacționează asemenea animalelor; umbletul pe jos, un simț dezvoltat de orientare, căutarea vadurilor la râuri sunt mijloacele cele mai simple ce le stau la îndemână. Dar chiar din fazele acestea – atât cât cunosc istoria şi etnografia – reacția a mers mai departe. Îmblânzirea animalelor, întrebuințarea unora la călărie, jug şi ham, plutele şi bărcile pe râuri, poteci, cărări cu stabilitate variabilă le cunosc mai toate popoarele ştiute de noi. Fazele săteşti, țărăneşti cunosc drumul, podul, nava şi căruța. Antichitatea romană, o civilizație rurală adaptată nevoilor de război, a cunoscut şosele şi poduri monumentale, animalele de tras şi călărie, carul sub aspecte diferite. Fazele industriale orăşeneşti pun la contribuție descoperirile tehnicii şi ale ştiinței: aburul, explozibilii, electricitatea. Tracțiunea animală este înlocuită cu cea mecanică; epoca drumului de fier, a vaporului, a automobilelor şi avioanelor e în continuă şi splendidă dezvoltare. Tabloul, oricât de succint ar fi, ne înfățişează suficient linia de mişcare a problemei. Posibilitățile de a cuprinde spațiul au crescut din ce în ce până în clipa când nu se mai punea deloc sub forma aceasta: întreg pământul, social, ne este azi accesibil. Din clipa aceasta, problema spațiului s-a schimbat într-o problemă de timp: timpul necesar pentru a străbate depărtările. Între Franța şi noi, de exemplu, până de curând se întindeau linii de kilometri, azi ne despart câteva bătăi de ceasornic. America nu mai e lumea (de) dincolo de mări, ci continentul pe care-l ajungem în numărul din ce în ce mai redus de ore.

Dar ce au de-a face toate acestea cu sociologia? Nu e greu să lămurim. I. Toate sunt răspunsuri ale grupului, sunt opere colective, deci capabile să caracterizeze societatea respectivă. Individul izolat n-ar crea niciodată o şosea sau un drum de fier, nici n-ar putea şi nici nu i-ar folosi la nimic; 2. Toate comunicațiile îndeplinesc importante funcții sociale (economice, comerciale, culturale etc.). Omul şi-a construit drumuri pentru că a avut nevoie de ele; 3. Toate determină în chip şi formă viața socială, sunt cauze producătoare şi condiții necesare ale multor fenomene sociale. Dacă dezvoltăm aceste trei puncte, lămurim câteva dintre cele mai de seamă probleme de sociologia spațiului.

Toate formele de rezolvare a nevoii deplasărilor, aşa cum ni se prezintă azi, sunt reacţii profund sociale. Lucrul nu e greu de demonstrat. O şosea, nici ca realizare, date fiind dimensiunile ei, nici ca tehnică, nici ca întrebuinţare nu este operă individuală. Toate drumurile fac legături între grupuri, deservesc societatea, în care se integrează cu toate rosturile lor. De aici (se) naşte dreptul de a caracteriza o societate după aparatura comunicaţiilor pe care o deţine. Într-adevăr, între diferitele elemente constitutive ale întregurilor sociale există o strictă interdependenţă funcţională. Când găsim şosele bine construite şi bine întreţinute, avem dreptul să afirmăm lucruri hotărâte şi despre administraţia, şi despre economia, ştiinţa şi tehnica acelei societăţi, deci să-i stabilim cu o mică aproximaţie gradul de civilizaţie, faza de dezvoltare în care se află.

Dar ce arată mai hotărât caracterul de socialitate al comunicaţiilor este dezvoltarea lor după o structură adânc ierarhică (altfel inexplicabilă). În ce priveşte calitatea şi chiar cantitatea comunicaţiilor, este de observat că ele se etajează după o gradaţie strict socială. Drumurile, de exemplu, nu se construiesc intensiv pe o porţiune delimitată şi apoi să se întindă mai departe, ci pe straturi de importanţă şi practicabilitate foarte diferite. Într-o ţară vom găsi şosele naţionale, din care (o) parte se continuă internaţional, şosele judeţene, vicinale, comunale etc., şi ele sunt de o calitate cu atât mai bună, cu cât sunt puse în serviciul grupurilor sociale mai mari şi mai însemnate. Aşa se face că drumul de fier Bucureşti–Berlin se parcurge în 33 ore, iar Făgăraş–Târgu Jiu peste Turnu-Roşu cam în acelaşi timp, deşi prezintă o diferenţă enormă de depărtare kilometrică. Distanţa în timp, creaţie a societăţii, nu mai coincide cu distanţa în spaţiu, creaţie a naturii. Ruptura s-a făcut puternic şi definitiv, jocul liniilor de demarcare ne poate sluji ca mijloc în caracterizările noastre sociologice.

Vestigii despre stadiul în care grupul nu se interesa decât de drumurile care îl serveau direct şi exclusiv găsim şi în societăţile mai înaintate sau cel puţin intrate în sfera de influenţă a lumilor progresiste. Cercetarea monografică a satului Drăguş (Făgăraş) ne-a scos la iveală drumuri interioare (uliţe şi hudiţe) care scăpau obligaţiilor satului ca totalitate de a le întreţine şi repara prin prestaţie. Sunt străzile lăturalnice întrebuinţate numai de locuitorii respectivi (câtă vreme pe cele principale le folosesc cu toţii), străzi locuite îndeobşte de foştii iobagi, care şi prin aceasta scapă interesului colectiv dirijat de boieri (numele ardelenesc al ţăranilor liberi). Câtă cale de aici până la grija oraşelor de a-şi construi şi întreţine fiecare porţiune de şosea, indiferent de folosul grupului întreg. Tot acolo am găsit căi şi poduri de hotar pe care nu le repară nimeni decât în timpul muncii mai importante şi fără niciun caracter de obligativitate. Dat fiind şi sistemul tarlalelor în exploatarea pământului, o parte din căile acestea, deşi întrebuinţate într-o măsură oarecare, au un aspect pronunţat de primitivism şi părăsire. Fenomenul a fost verificat în toate cercetările noastre monografice. Deci încă o dată, starea generală a drumurilor ne indică starea economiei respective (în cazul concret: a economiei rurale), a administraţiei şi a stărilor de drept, cultură şi civilizaţie.

II. Nu numai originea, dar şi funcţia comunicaţiilor este socială. Funcţiile lor cele mai pline şi obişnuite sunt de comerţ şi de război: circulaţia şi expansiunea mărfurilor, uşurarea deplasării marilor armate. Este interesant de urmărit dezvoltarea paralelă a comunicaţiilor cu dezvoltarea economiei şi a sistemelor de război. Economia casnică şi războiul primitiv aproape că n-au nevoie de niciun fel de comunicaţie în afară. Economia urbană şi războiul de cetăţi şi fortificaţii îşi întind nevoile pe o scenă mai mare, comunicaţiile cresc. Economia naţională şi războaiele cu efective puternice impun o mare dezvoltare de drumuri şi transmisiuni. Şi, în sfârşit, economia mondială şi războaiele cu acelaşi caracter impun savante şi complicate sisteme de comunicare; producţia îşi caută debuşeuri tot mai departe, concurenţa şi natura mărfurilor impun o exactă utilizare a timpului, războiul angajează un număr tot mai mare de trupe, unelte şi armament, întinde fronturile pe spaţii din ce în ce mai mari, încât ajungerea la timp, cât şi coordonarea eforturilor reclamă deplasări repezi şi legături sigure. În războiul mondial, o cale ferată care a permis împrospătarea uşoară a trupelor şi aprovizionarea lor cu hrană şi muniţie a adus tot atât de mari servicii ca cel mai admirabil curaj ostăşesc sau cea mai genială idee tactică.

Dar nu numai mărfurile şi armatele călătoresc pe drumuri, ci şi ideile. Datorită marxiştilor şi lui Vidal de la Blache, adevărul acesta a devenit popular. Deodată cu marfa, negustorul poartă şi bunurile culturale; marfa o vinde pe bani, cultura, fără să-şi dea seama, o răspândeşte prin influenţă. Dar, cu vremea, ideile au părăsit căruţa negustorului şi au început să umble pe picior propriu. Azi, modele, ideile, sentimentele, concepţiile, religiile etc. călătoresc pe toate drumurile pământului în căutare de alţi slujitori, amatori, credincioşi sau fanatici.

Statele moderne cuprinzătoare şi centralizatoare n-ar fi posibile fără comunicaţiile de care dispun. Numai acestea permit transmiterea legilor, a ordinelor, a instrucţiunilor pe întreg teritoriul naţional şi asigură astfel unitatea conducerii şi omogenitatea formelor sociale (cultură, administraţie, politică etc.).

Nu exagerăm deloc susţinând că hărţile drumurilor ne indică albiile marilor curente comerciale şi culturale, că fiecare oprire bruscă a drumului indică şi o oprire a întinderii civilizaţiei. Nimic nu era mai firesc într-o civilizaţie unică de genul celei romane ca „toate drumurile să ducă la Roma". Metropola lumilor îşi întindea puterea peste larga ei împărăţie numai cât îşi putea întinde şi drumurile: acestea îi permiteau oricând mari revărsări armate, observaţia continuă, pedeapsa şi recompensa, ordinul şi stăpânirea, comanda supremă.

III. Comunicaţiile mai sunt şi cauza multor fenomene sociale. „Unde trece drum de fier, toate cântecele pier" ne spune plastic poetul. Într-adevăr, una din cele mai importante urmări ale căilor de comunicaţie este omogenizarea societăţilor. Particularităţile locale dispar, obiceiul constant şi datina bătrână sunt înlocuite cu moda trecătoare, venită din alte părţi. O serie de fenomene economice îşi trag originea de la aparatura comunicaţiilor. Se cunoaşte o teorie populară a rentei, care cu destul temei o pune pe socoteala naturii şi a depărtării căilor de comunicaţie; în

orice caz nu se poate imagina o teorie a preţurilor, a debuşeurilor, a producţiei fără să se ţină seama de acest element. Dar, încă o dată, negoţul este strict determinat de comunicaţii. Lucru pe care l-a surprins admirabil şi gândirea populară. „Cine-a făcut cârciuma-n drum, n-a făcut-o de nebun; şi-a făcut-o de cuminte, cine-o trece, în ea să cânte."

Toate migraţiile şi mişcările populaţiilor urmează linia mare a drumurilor. Prin aceasta un studiu de morfologie socială, aşa cum o concepe şcoala durkheimistă, este imposibil de realizat fără un studiu prealabil al drumurilor. Centrele de drumuri, nodurile de comunicaţie sunt de regulă şi mari aglomeraţii de populaţie. Căile şi mijloacele de locomoţie sunt cele care hotărăsc în mare parte volumul, densitatea şi mai ales mobilitatea socială. Prin acestea înrâuresc indirect soarta unor serii întregi de fenomene sociale: ideile egalitare şi libertare, diviziunea travaliului social, politica de stat, economia naţională şi mondială, umanitarismul şi solidaritatea socială în cercuri din ce în ce mai largi etc. Problema nu e de loc uşor de urmărit, mai ales în detaliile ei, însă rămâne o obligaţie a sociologiei să nu treacă peste ea. Ar fi în detrimentul explicaţiei ştiinţifice a realităţilor.

Dar sociologia spaţiului nu se isprăveşte cu problema comunicaţiilor. Depărtările şi spaţiile au mai provocat şi alte reacţii sociale. Ca să fiu câtuşi de puţin complet, ar mai trebui să schiţez problema vecinătăţilor, a străzii, a cartierelor, a graniţelor naturale etc. Aceasta însă într-un număr viitor.

SOCIOLOGIA VECINĂTĂŢII

Continuăm sociologia spaţiului cu problema vecinătăţii. Depăşim astfel studiul fenomenelor sociale provocate exclusiv de întinderea geometrică, dar ne menţinem totuşi, cu anumite rezerve, deşi către graniţe, tot în interiorul acestor probleme, pentru că vecinătatea, deşi fenomen complex şi variat, este prin însăşi esenţa ei supusă condiţionărilor spaţiale. De aceea îşi are metodologic locul bine precizat aici, în studiul distanţei, după cele câteva consideraţii de sociologia comunicaţiilor.

Vecinătatea înseamnă apropierea în spaţiu şi o atitudine bazată pe acest fapt. Presupune deci doi sau mai mulţi termeni alăturaţi şi o relaţie socială între ei, fie simplă, fie dezvoltată până la tipul maxim, de însumarea lor într-o unitate superioară: *societatea vecinală*. Clasificăm deci aici toate fenomenele sociale apărute sub influenţa apropierii în spaţiu. De aceea, trebuie să distingem riguros fenomenele vecinale pure de o întreagă categorie numai aparent vecinale. De exemplu: dacă gospodăriile unui sat intră în relaţii de ajutoare bazate numai pe faptul alăturării lor în spaţiu, alăturare întâmplătoare, necăutată, fenomenul e vecinal; la fel, vecinale sunt legăturile pe care noul chiriaş al unei case mari le leagă cu ceilalţi locatari numai şi numai pentru că se găseşte acolo. Dar îngrămădirea voită a bogătaşilor într-un anumit cartier, ca să se afle cu cei deopotrivă, este un fenomen în primul rând de clasă, doar pe un plan secundar e şi vecinal. Tot aşa, vecinătatea între

frați sau rude, bazată pe scindarea moştenirii de la ascendenți identici, este un fenomen de rudenie, nu de vecinătate propriu-zisă. Diferența e fundamentală: *în cazul vecinătăților, relațiile sociale apar numai pentru că termenii se găsesc în apropiere, în toate celelalte cazuri ei, termenii, se găsesc în apropiere pentru că se caută sau se găseau anterior într-o relație socială*.

Altă precizare: vecinătatea nu e un fenomen restrâns la o anumită fază sau stare socială, cum ne-o prezintă cu predilecție sociologia veche germană. Nu este numai un fenomen sătesc, cum susține de ex. Ferd. Tönnies: „Vecinătatea constituie caracterul universal al conviețuirii săteşti, în care apropierea locuințelor, comunitatea de hotar a câmpului sau chiar numai arăturile megieşe cauzează nenumărate contacte între oameni, deprinderi şi cunoştințe intime între ei" (1920, p. 12–13). Spațiul nu este limitat, încât fenomene apărute din cauza locului ocupat în spațiu pot apărea şi apar pretutindeni, la sat, la oraş, între provincii, țări, continente. *Vecinătatea e un principiu sociologic general*. Părere ce-şi face loc din ce în ce mai mult în ştiința nouă – ex. Max Weber sau H. Rüssel (1928), un elev al lui von Wiese.

Cum se manifestă vecinătatea? Evidențiat, ca o asociație economică. Dar o asociație economică specială, anume: de ajutorare reciprocă intermitentă, excepțională. Max Weber observă just că „acțiunea vecinală nu este regula, ci, fie chiar o tipic repetată, excepție" (1922, Cap. *Nachbarschafts gemeinschaft*). Satisfacerea nevoilor de fiecare zi cade în sarcina comunității familiale casnice. Numai când prin întâmplare aceasta îşi întrerupe o clipă funcția, fie pentru că i se reclamă un fapt peste puteri, fie că a suferit vreo piedică diversă puțin însemnată. În satele noastre de ex. vecinele se ajută cu mălai în cazurile rare când au neglijat să ducă din timp la moară şi au rămas o seară fără mămăligă. Raportul acesta vecinal e raport de contract tacit bilateral: *do ut des*. Nu e filantropie, nu e altruism, nu e sentimentalism, e asociație de interes: vecinul e indicat prin spațiu să ne fie primul post de ajutorare, se recurge deci la el în chipul cel mai firesc, pe simpla bază a principiului economiei forțelor.

Vecinătatea întrece însă întotdeauna forma economică, ea este o grupare socială de primul rang şi ca atare o problemă sociologică-tip.

În cercetările noastre monografice conduse de prof. D. Gusti, am găsit o formă de asociație vecinală de mare interes ştiințific în comuna Drăguş-Făgăraş. Acolo străzile (ulițele) sunt constituite în „vecinătăți" şi au un caracter de organizație socială obişnuielnică mai vastă (deşi în decădere). Ele au în frunte câte un „tată de vecini", – organ de conducere şi execuție al vecinătății, ales anual printr-un soi de licitație publică: cel care dă mai multă băutură (rachiu), un chip prin care îşi manifestă multe stări sociale primitive bogăția şi puterea față de semeni; palid, reaminteşte parcă „potlatchul" popoarelor nou-civilizate, în care „se găseşte peste tot ca rit esențial distribuirea şi consumarea în comun de alimente…", ca semn al puterii sociale (vezi G. Davy, 1922). Vecinătățile drăguşene îşi repară drumurile ce la aparțin şi toate muncile publice ce le revin exclusiv ca

întrebuințare; la prestația generală, primăria împarte drumurile de reparat pe vecinătăți (nu pe gospodării), iar acestea le împart pe vecini. Este astfel unitate administrativă; tații de vecini îndeplinesc un rol îndepărtat, analogic cu al ajutorilor de primar. Vecinătatea orânduieşte înmormântările: săparea gropii şi purtatul sicriului la cimitir. Tatăl de vecini desemnează pe cei cărora le-a venit rândul. În altă parte vecinătățile au proprietăți mobilare comune, de ex. mese, tacâmuri etc. necesare la nunți, la pomeni etc. În orice caz, formează sfatul străzii în toate chestiunile comune. De notat că alegerea tatălui de vecini se face în stradă ca să se asigure libera concurență; în casa unuia, obligațiile față de gazdă ar stânjeni supralicitația. Tatăl de vecini, odată ales, e scutit de prestație şi orice altă muncă comunitară. Viața vecinală nu se opreşte însă la această organizație. Gospodarii se ajută între ei la munci, îşi fac fântânile cu „clacă", femeile se strâng în „şezători" pe străzi, se ajută la ocaziile mari (preparatul nunților, înmormântărilor etc.). Fenomen general în satele noastre. De ex. la Runcu-Gorj vecinele se ajută cu ocazia nunților la preparatul mâncărurilor etc.

Viața în acelaşi spațiu dă vecinătăților un acelaşi „stil de viață", cum observă Th. Geiger (1928, p. 70). Se ajunge până la o conştiință locală a străzii sau a părților de sat, fapt ce apare regulat în satele de tip răsfirat, fără ca să fie o raritate în cele adunate sau compacte. Satul Fundu Moldovei (Bucovina) se împarte în „poporul de sus" şi „poporul de jos", purtând o vie concurență la alegerea primarului, ducând o viață proprie particularizată în petreceri separate, ajutorări închise etc. Ajută la aceasta şi faptul că mărimea satului i-a silit să-şi construiască biserici şi şcoli pe grupuri restrânse (iar bogăția le-a permis).

Strada mai prezintă un aspect sociologic interesant de relevat. Aşezarea caselor față în față şi alături (cum le ştim), lăsând loc străzii pentru uzul comun, a format un fel de coridoare ale vieții sociale şi a dat naştere la fenomene şi reacții sociale specific de stradă. Strada apărută din nevoie de orânduire în spațiu a gospodăriilor a silit viața socială să i se adapteze. În oraşe, străzile ridică probleme complicate de circulație, de igienă socială, de moravuri etc. Există un negoț de stradă, obiceiuri de stradă, manifestații de stradă etc., toate fenomene care au suferit schimbări din partea spațiului, fără îndoială, dar mai mult în forma decât în esența lor. Prin aceasta scapă capitolului de față.

Ca să terminăm capitolul vecinătăților, să subliniem raporturile de vecinătate între sate, oraşe, provincii, țări şi continente. Avem de-a face cu o adevărată ierarhie vecinală şi cu cât urcăm mai sus relațiile sunt mai abstracte, mai anonime şi formale. Satele au un fel de patriotism local, cum se exprimă Rüssel (1928, p. 36). Se disprețuiesc adesea între ele şi se duşmănesc uneori de moarte. Certuri şi procese pentru liniile de hotar, pentru apă, munți etc. sunt întâmplări foarte obişnuite. În formă mai uşoară disprețul se manifestă prin anecdote şi porecle batjocoritoare. Pe de altă parte, între satele vecine se formează o conştiință comună, conştiință generală vecinătăților de orice grad, care se manifestă însă puternic, de obicei departe de locul care i-a dat naştere. La Bucureşti, Moldova

adună şi împacă pe moldoveni, la Paris, România pe români, sau în America, Europa pe europeni. La bază e tot stilul comun de viaţă, determinat de convieţuirea în limitele aceluiaşi spaţiu, în proporţie indirectă cu mărimea (cu cât spaţiul e mai mic, vecinătatea e mai puternică şi influenţa ei e mai mare şi invers).

Am înfăţişat astfel schematic problema spaţiului în sociologie, prin ce are ea mai caracteristic, rămânând ca opera de prelucrare şi speculaţie teoretică s-o facem mai târziu, la concluziile generale.

DISTANŢA SOCIALĂ

În studiul sociologic al distanţelor, problema ce urmează s-o tratăm acum este, în afară de orice îndoială, cea mai de seamă, cea mai interesantă. Ea depăşeşte câmpul ştiinţelor obiective şi dezinteresate, pentru a domina, deopotrivă, practic şi teoretic. Rangul ei e polivalent – sociologic, politic, etic şi mai ales de concepţie de viaţă, de filosofie socială şi de trăire în societate. De aceea, n-am să pot spune că nu amestec evaluări cu constatări, că nu înlocuiesc uneori faptul împiedecat cu sloboda dorinţă de mai bine, că unei prezentări reci şi savante n-aş prefera verbul înflăcărat de apologie sau ura reţinută şi violentă a rechizitoriilor. Şi totuşi. Oare nu e blestemul ştiinţei sociale să-şi refuleze stăpânitor indignările, să-şi îndiguiască orice judecată de evaluare, înfăţişându-se doar în crusta uscată şi decolorată a adevărului de constatare, adeseori negarantat de nimic?! Şi încă o dată, nu totuşi. Blestemele se pot schimba şi în binecuvântări. Obiectivitatea cerută de alţii, de ceilalţi, nu acoperă întotdeauna însuşi adevărul. Adică adevărul pur, care când e vorba de chiar viaţa noastră nu poate fi niciodată un adevăr rece şi străin, ci un adevăr cald, un adevăr al nostru, născut din durerea noastră, din umilinţa şi din setea noastră de dreptate şi perfecţionare. O analiză stăruitoare şi independentă, cu egală dragoste pentru adevărurile ştiinţei şi realitatea ce studiem, poate să însemne, nu o dată, revărsări de lumină plină. Noi atâta putem. Reformatorilor practici, luptătorilor sociali le revine sarcina ultimă şi cea mai grea: să curme un rău, când există, să realizeze o dorinţă, când e dreaptă.

Oamenii sunt toţi deopotrivă. Prin prezenţa lor pe pământ, prin identitatea lor de esenţă, prin raţiunea şi spiritualitatea lor, de aceeaşi structură. Din om, tu, om, să nu-ţi faci unealtă; din semenul tău om, neom, pentru că şi tu şi el sunteţi scop în sine, cu egale drepturi de a vă aparţine singular. Acest adevăr e un imperativ categoric al raţiunii practice. O spune un mic burghez şi mare filosof: Kant. Dar planul imperativelor, fie cât de categorice, este altul decât cel al realităţilor vii, al realităţilor de fiecare zi. Oamenii cu „perspective de broaşte", cu „apetituri tari", cu „imbolduri nedisciplinate" în anarhia psihismelor nediferenţiate au creat distanţa socială, depărtarea de la semen la semen, neînţelegerea, ura, invidia, dispreţul şi lupta între egali. „Homo homini lupus" – rostea sentenţios Hobbes. Limbajul acesta e prezent în toate păturile societăţii ţinute la distanţă, scoborâte sub drepturile lor, sub demnitatea lor. Într-adevăr, oamenii trăiesc de la începutul cunoscutelor

începuturi ale lor pe tabere, în caste şi clase suprapuse, pe partide şi mai ales divizaţi în conducători şi conduşi (ceea ce e de acceptat), în stăpâni şi supuşi, cu corelatele lor greu de evitat şi greu de suportat, în bogaţi şi săraci, exploatatori şi exploataţi, umilitori şi umiliţi, nedrepţi şi nedreptăţiţi, zbiri şi martiri. „Istoria tuturor societăţilor de până azi este istoria luptelor de clasă" – constată K. Marx şi Fr. Engels în celebrul „Manifest comunist" (1848). Iar K. Kautsky adaugă: „Formele luptei de clasă se schimbă şi ajung din ce în ce mai înalte, din acte răzleţe de deznădejde sălbatică ajung acţiuni plănuite ale unor mari organizaţii, antagonismele rămân însă şi devin din ce în ce mai aspre." Nicio direcţie n-a înfăţişat în ştiinţele sociale cu atâta putere de adevăr, plasticitate, durere, pasiune şi nobilă indignare depărtările create de oameni şi consecinţele grele ale acestor depărtări ca marxismul. Chiar terminologia e dintre cele mai pregnant distanţiale. „Muncitorul devine sărac lipit pământului; el se coboară tot mai jos sub condiţiile propriei sale clase." Sau „puterea politică în înţelesul ei adevărat este puterea organizată a unei clase pentru apăsarea alteia", – iată fraze întâlnite la fiece cotitură de gând în lucrările socialiste. Şi ele exprimă de cele mai multe ori exact structurarea societăţilor omeneşti pe un principiu de depărtare prin antagonism, subordonare, exploatare şi nedreptate.

Dar să procedăm ceva mai metodic. În loc de o definiţie puţin grăitoare, prefer un exemplu viu şi colorat care să ne plaseze în problemă prin trăire şi intuiţie. Îl găsim într-o scriere germană (Gierlichs, 1928). Autorul intră cu alţii în sala de dans a unui sat din populaţie amestecată: muncitorească şi ţărănească. Muzica era tocmai în pauză. Toţi stăteau. Izbea imediat faptul că la mese şedeau numai ţărani sau numai muncitori. Chiar sala era împărţită pe mese muncitoreşti şi ţărăneşti. Când începu muzica deosebirea se rupse, graniţele căzură; oamenii se invitau reciproc şi fără preferinţă la dans, dar până atunci deosebirea fusese dintre cele mai aspre şi bine marcate. Iată un fapt divers care ne deschide perspective largi spre o lume care trăieşte pe păturі cu rupturi greu de trecut între ele, cu o distanţă socială precis şi chiar supărător definită. Cazul citat nu este însă o excepţie. Care dintre noi, sub înrâurirea educaţiei, sub teroarea opiniei sociale (care în realitate este opinia clasei noastre), nu ne-am jenat să stăm de vorbă cu un muncitor de fabrică prost îmbrăcat sau cu un ţăran într-o stradă sau un local cercetat de „lume bună" şi, ruşinându-ne poate interior, n-am ocolit privirea unui prieten de altădată, acum „rău famat". Să se gândească fiecare de câte ori în viaţă, sub teama privirilor celor de-o seamă, n-a tratat urât şi nedrept şi n-a ţinut la distanţă semeni de ai săi, fără alt motiv decât că s-ar putea „face de râs". Democraţia cu principiile ei egalitare şi libertare a sfărâmat osatura rigidă a treptelor de netrecut, dar, cu o altă mobilitate, e drept, a păstrat distanţele în toată varietatea lor dăunătoare. Ce trebuie să reţinem în ştiinţa societăţii e lipsa de unitate armonioasă a vieţii sociale de până acum. Manierele de distanţă constituie antagonisme acute între stările sociale (vezi pentru amănunte Duprat, 1928), bariere grele care grănițuiesc lumi adeseori cu punţile ridicate, înrăiri inutile şi

neînțelegeri păgubitoare. Duprat menționează just: „În toate chestiunile sociale nesocotirea atât de frecventă a factorului moral joacă un rol considerabil şi creează antagonisme adeseori mai grave decât opoziția intereselor curat economice" (1928, p. 14). Eşti gata să ierți cuiva că e bogat, dar că te tratează „de sus", că te priveşte „peste umăr", că te disprețuieşte, nu.

Odată liniile de distanțare create, viața socială se orânduieşte după ele. Sunt prea multe faptele de acest fel ca să le citățm barem în cadrul unui articol. Trecem în revistă pe cele mai interesante. Nicăieri nu există o singură morală socială. Cea mai grea consecință a distanțelor sociale este divizarea, sfărâmarea chiar a tratamentului moral. A. Vierkandt găseşte trei morale sociale, după cum cineva este părtaş al grupei noastre, al societății mai mari, dar totuşi în legături cu noi, sau străin complet de noi. În primul caz, morala e completă, solidaristă, cu un caracter de sacrificiu şi dăruire; în al doilea, morala, dacă se mai poate numi aşa, are mai mult un caracter de drept, e legală; în ultimul, omul e (luat) pur şi simplu ca lucru (Sachmoral) (1928, p. 394 şi urm.).

E cunoscută ca un răsunet filosofic al vremii sale împărțirea moralei, după Nietzsche, în morală de sclavi şi morală de stăpâni. Nietzsche (1886) propovăduia ultima, ca o distincție a supra-omului – în realitate ea există pur şi simplu. O pagină luată la întâmplare din Marx ne înfățişează în toată goliciunea ei realitatea aspră a capitalismului stăpânitor, reducând omul prin munca lui la element de marfă. „Utilizarea forței de lucru, iată munca. Cumpărătorul forței de muncă o consumă, făcând pe vânzător să muncească. Acesta din urmă devine astfel forță de lucru manifestată prin acțiune, ceea ce nu fusese până atunci decât putere" (1867, Cap. V.). Munca se cumpără, muncitorul e element de schimb ca oricare altul: un plug, o farfurie sau un ceas de buzunar. Niciun fel de diferență, afară de jocul valorii după necesitățile pieții. Unde e morala de sclavi? Nietzsche nu-i decât un apologet al capitalismului în ascensiune, deghizat în filosof, e un gânditor burghez.

O altă consecință e divizarea politică şi socială pe partide. Ce e un partid? Definiția cea mai completă pe care o cunosc e (cea) a profesorului D. Gusti (1922): „partidul politic este o asociație liberă de cetățeni, uniți în mod permanent prin interese şi idei comune, de caracter general, asociație ce urmăreşte în plină lumină publică a ajunge la puterea de a guverna pentru realizarea unui ideal etic social." Şi tot D-sa precizează: „Un partid politic are totdeauna rădăcini adânci, necesare în viața socială, anume atât în substratul ei economic, concentrate sub formă de interese, cât şi în cel sufletesc, cristalizate în idei." „Antagonismul partidelor…îşi are rațiunea socială în antagonismul intereselor şi ideilor contradictorii ori opuse sociale." La baza partidelor stau distanțele sociale. Şi W. Riehl (1858) menționează foarte bine că fiecare stare socială tinde să guverneze, să stăpânească pe celelalte, dar nici aristocrații, nici burghezii, nici țăranii n-au avut vreodată tendința să atragă întreaga societate în cercul stării lor sociale, pentru că s-ar fi nimicit pe ele însele (întrucât existența lor rezidă tocmai în această opoziție şi delimitare). Deci niciun partid de guvernământ de până acum nu şi-a pus programatic desființare distan-

ţelor, ci, dimpotrivă, le-a întărit ca să-şi menţină propria existenţă. Singura excepţie o face socialismul ca reprezentant al societăţilor viitoare.

Problema mai prezintă însă un aspect interesant în mecanismul de apropiere a distanţelor. Castele sociale (care sunt un principiu răspândit de organizaţie socială în anumite faze de dezvoltare) nu permit niciun fel de trecere de la una la alta. Ele sunt sfere ermetic închise (vezi Bouglé, 1927). Aici deci problema nu se pune. Clasele sociale străvechi, bazate pe ereditate, au un caracter apropiat de al castelor. Azi, în societăţile europene clasele au porţile larg deschise. Între ele, depărtările, deşi bine marcate, totuşi nu sunt prea mari. Aceasta dă naştere la o mobilitate socială foarte vie, mai ales în sens „vertical". Ascensiunea repede a celor de condiţie inferioară favorizaţi de împrejurări sau căderea celor din treptele superioare sunt fenomene întâlnite la fiecare pas (Sorokin, 1927, citat de Duprat). După război, mai ales, evenimentele s-au precipitat într-o vâltoare de răsturnări sociale din cele mai frapante. Ca fenomene mai izbitoare: „cascada tronurilor" şi participarea la conducere a elementelor celor mai de jos (mai ales în Rusia). Tot aici trebuie să amintim de una dintre legile imitaţiei stabilite de G. Tarde (1890): legea cascadelor. Clasele sociale ierarhizate îşi au stilul lor de viaţă caracteristic. Bazaţi pe acest fapt, indivizii din clasele inferioare tind să imite pe cei din clasele superioare ca să se confunde şi să identifice cu ei. Moda cade de sus în jos. Legea aceasta, deşi ingenioasă ca tot ce a scris Tarde, este falsă. Dacă n-am aminti decât încercarea contrară a claselor cu număr redus de membri de a se comporta cât mai la fel cu cei de jos, dar numeroşi, în sistemul democratic al sufragiului universal. La noi, de ex., portul hainei ţărăneşti de către unii politicieni ca un omagiu (adus) maselor de alegători în mare majoritate ţărani sau batista şi alte fantezii de culoare roşie pentru alegătorii muncitori.

În sfârşit, pentru că problema în ansamblu e pusă, putem încerca să indicăm câteva dintre soluţiile ei practice şi să stabilim mai ales ce anume trebuie soluţionat.

Societatea, prin natura ei, înseamnă organizare. Asta o diferenţiază de turmă, de castă sau masă. Din această cauză, distanţa este un principiu universal şi necesar de existenţă socială, este semnul tipic, caracteristica definitorie a societăţii în genere. Iată afirmaţia care trebuie să stea la baza oricărei discuţii în marginile realităţii. Reforma socială care n-ar ţine seama de acest fapt părăseşte domeniul experienţei, trece în tărâmul utopiei, al irealizabilului. Însă între o cumpănire justă şi între o exagerare nestăpânită sunt deosebiri şi trepte ce nu trebuie niciodată străbătute. Distanţa socială, aşa cum o întâlnim în experienţa istorică, – determinată strictă a timpului – se prezintă cu enorme deformări, cu feţe prea mult exagerate. Problema practică consistă deci într-o dreaptă echilibrare a depărtărilor între oameni Soluţia anarhistă cere desfiinţarea oricărei puteri de stat, a oricărei stăpâniri, dar ea nu şi-ar avea aplicabilitate decât într-o omenire ajunsă la cel mai mare grad de personalitate morală în sens kantian – autoritatea exterioară, heteronomă, să se interiorizeze, să devină autonomă. De aceea, nicio soluţie care cere îndepărtarea oricărei conduceri, ruperea barierelor între conducători şi conduşi, nu este decât un vis, nu urmăreşte decât o himeră. Soluţia dramatică crede că desfiinţează depărtările

supărătoare prin principiul libertății şi al egalității de drept, cele două mari achiziții ale Marii Revoluții franceze. Democrația degenerează însă foarte repede în demagogie (fapt pe care îl observa încă şi Aristot) şi mai ales într-un abuz al principiului individualist care desființează, pe de o parte, chiar puterea publică ce ar trebui să-i garanteze integritatea (vezi Hubert, 1926) şi care, pe de altă parte, prin aplicarea lui generală, aduce elemente contradictorii în constituția aceleiaşi societăți. Pe baza aceasta s-a făcut critica democrației în anii de după război şi s-au făcut două mari încercări, încă în plin curs de dezvoltare, de a o înlocui prin noi formule de organizație socială: fascismul şi comunismul. Primul încearcă să redea societății autoritatea necesară, să dea omului cuprins în corporație mai multă importanță decât omului în calitatea lui de om pur şi simplu. Cel de al doilea, pe baze marxiste, aşteaptă fericirea socială de la desființarea proprietății individuale, piedica cea mai mare, cea mai grea de învins în drumul de izbândă al ideilor egalitare şi libertare. Fireşte că fiecare dintre soluții are câte o parte mare de adevăr, fiecare căutând să înlăture barem o parte din multiplele depărtări care rod ca o boală grea omenirea zilelor noastre şi au ros omenirea tuturor timpurilor. O conducere este necesară, dar conducerea să aparțină celor mai buni, celor mai capabili, celor mai drepți. Depărtarea prin selecție dreaptă nu mai este o povară pentru nimeni. Dar clasa umiliților, a nedreptățiților, a celor care n-au de lucru sau mor de foame, a exploatații de tot felul trebuie să dispară. În jurul acestei probleme cresc azi toate idealurile sociale, idealuri care deschid noi orizonturi de lumină şi frumusețe omenească.

ALTE DISTANȚE SOCIOLOGICE

Concentrez într-un singur articol, sumar, cele ce proiectasem să scriu în mai multe. Motivul? Ultimele evenimente în viața socială mondială, ca şi în viața noastră națională fac până şi pe cercetătorul sociolog cu preocupări preponderent teoretice să dea o atenție deosebită actualității, să interpreteze în lumina ştiinței realitatea momentului, fenomenele concrete ale zilei.

Câteva exemple. Externe: 1. *Problema Rusiei*. Până acum de curând putea fi desconsiderată. Rusia era săracă, prinsă într-o zguduitoare frământare de politică internă, în permanentă stare de revoluție, nu constituia în mizeria şi tragedia ei fără seamăn niciun pericol. Acum însă e hotărâtă să se refacă cu orice preț şi depune în acest sens sforțări cu adevărat uriaşe; încearcă în proporții grandioase să se construiască pe un plan unic în istoria lumii. Pe o carte necunoscută încă decât destinului, Rusia îşi joacă ultimul noroc în cumpăna istoriei şi a vieții. Se va prăbuşi? Europa va putea fi atrasă cu uşurință în prăpastia ei incendiară (nimic nu va putea să o oprească, de la nimic). Va izbuti? Europa capitalistă-burgheză va avea în față un inamic temerar, refăcut economiceşte, împrospătat moral. Rusia devine din ce în ce o problemă a Europei. Şi, poate şi mai mult; 2. *Solidarismul european*. Economia

mondială nu mai permite „splendide izolări". Uniunile se impun cu necesitate. Uniuni agrare, uniuni vamale etc. iau naştere şi trebuie să ia naştere. În faţa concurenţei de nemăsurată putere a celorlalte continente, Europa trebuie să-şi coordoneze eforturile, să facă front unic în faţa pericolului comun, să se organizeze. Europei i se dispută azi primatul economic al lumii. America tinde în ritm accelerat să se constituie în centrul economic al globului şi nu mai este [un] secret pentru nimeni că prin aceasta şi cultura îşi va schimba din vechile metropole. Lupta aceasta pune o serie întreagă de probleme de care nicio ştiinţă socială nu se poate dezinteresa.

Schimbarea de atitudine a Americii prin propunerea Hoover, criza mondială care se răsfrânge şi asupra pieţei naţionale, Liga Naţiunilor cu imensele ei sforţări de a asigura pacea lumii sunt tot atâtea probleme ale timpului asupra cărora ştiinţele sociale sunt datoare să stăruie şi să le rezolve în latură teoretică.

Interne: 1. Ultimele alegeri şi guvernul Iorga au actualizat discuţia următoarelor probleme: problema democraţiei; valabilitatea parlamentarismului; viaţa de partid şi oportunitatea votului obştesc într-o ţară needucată politiceşte; problema curentelor extremiste: antisemitism şi comunism. 2. Criza economică în care ne zbatem pune chestiunea refacerii repezi, discuţia procedeelor clasice şi a încercărilor de ultimă necesitate. Epoca postbelică a trecut, războiul cu toate repercusiunile mult prelungite nu mai poate fi o scuză perpetuă a frământărilor de azi; e nevoie în faţa altor vremi să schimbăm metodele şi poate oamenii. Sau, 3. Multiplele probleme culturale, căci în acest sens avem atât de puţine realizări serioase. Şi viitorul ne asigură o veşnică împrospătare de probleme.

Distanţele sociologice le vom relua într-o lucrare mai mare, cu aplicaţii speciale la satul românesc (în cadrul lucrărilor întreprinse de Institutul Social Român, secţia pentru monografii sociologice).

I. *Distanţa personală*. Anticul istoriograf Tacit povesteşte cum o trupă în dezordine, gata să părăsească poziţia întărită, a fost oprită pe loc datorită unuia din comandanţi care a barat ieşirea culcându-se la pământ. Niciun soldat n-a cutezat să păşească peste corpul acestui bărbat viteaz, încercat în războaie şi bun camarad. Iată un exemplu-tip de distanţă personală. Nu gradul – influenţa celorlalţi comandanţi încetase definitiv –, ci prestigiul personal, calităţile omeneşti au restabilit ordinea răsturnată. Dacă trupa cuprinsă de panică ar fi dat înapoi în faţa celor ce o comandau, pentru gradul lor, aveam de a face cu o distanţă socială.

La baza distanţei personale stă sentimentul de teamă şi respect, recunoaşterea unei forţe sufleteşti stăpânitoare, în ce priveşte pe cei slabi; sentimentul de superioritate, de forţă care te aşază mai sus, îndepărtează ca să domine, la ceilalţi.

Sociologia studiază problema aceasta, din punctul său de vedere, la capitolul *autorităţi sociale*. Într-adevăr, în orice aşezări sociale există o seamă de indivizi care, fără să fie investiţi cu vreo putere publică, au totuşi puteri imense, înrâuriri sociale considerabile. Ei sunt autorităţi sociale (nu publice) şi sunt factori de mare importanţă în explicaţia vieţii sociale. Situaţia lor e desemnată în psihosociologie

prin noțiunea de *prestigiu* (despre care există literatură multă şi interesantă), iar mecanismul de funcționare socială se face prin concurență socială, prin defăimare, prin subordonare socială etc.

II. *Distanța psihosocială*. Studiem relațiile între oameni întemeiate pe dublu şi invers sens – apropiere sufletească foarte mare cunoscută sub denumirea de *intimitate* şi depărtare în acelaşi timp – pe o categorie întreagă de fapte oprite social. Exemple clasice: raportul magistru-discipol, părinte-copil. Discipolul e cel mai aproape de magistru pe întreg domeniul învățăturii care îi leagă. Secrete de artă, de tehnică, inițiere totală în lumea valorilor comune şi totuşi subordonare prin respect, îndepărtându-se în tot ce e lumesc şi profan. Copilul față de tată are o poziție asemănătoare, poate afla toate secretele mari ale tatălui, dar îi rămân străine multe din actele de alt ordin. De ex. nici fiului, nici discipolului un om nu-şi povesteşte aventurile de dragoste sau isprăvile de beție, deşi e gata să le mărturisească oricărui străin. Cauza e în natura însăşi a legăturii: apropiere pe latura precisă ce-i adună, depărtare în tot ce nu priveşte direct această legătură. E caracterul specific al relațiilor psihosociale.

III. *Sociologia străinului*. Străinul, sub aspectele multiple în care ne apare în viața socială, pune multe şi interesante probleme sociologiei. Ar merita un studiu integral şi detaliat. Mă mulțumesc aici să amintesc de paginile minunate ale lui G. Simmel (despre străin) din tratatul faimos de sociologie. Străinii sunt de mai multe categorii: Cei cu desăvârşire străini, oameni pe care îi ştim că există undeva, dar n-avem cu ei niciun fel de relație, propriu-zis social ei nici nu există. Apoi, străinii care vin la noi şi se duc mai departe, trecătorii. Străinii care vin şi rămân. Şi străinii născuți în grup, dar rămaşi străini. Fiecare categorie de străin ne înfățişează relații caracteristice, o cauzalitate proprie şi un sens aparte. Sociologia trebuie să le lămurească pe toate.

Sociologia străinului însumează partea cea mai mare din distanțe. Există calitate de străin bazată pe distanța spațială, pe depărtarea fizică. Doi oameni de aceeaşi naționalitate, religie, cultură, profesie locuiesc în ținuturi depărtate, nu se cunosc, sunt străini. Altcineva, fără niciuna din aceste proprietăți, poate să ne fie aproape pentru că locuim împreună, ne vedem, ne cunoaştem. Mulți ne sunt străini din cauza distanței sociale: clasele de jos pentru aristocrația înfumurată sunt mai străine decât aristocrațiile altor țări, ele constituie o altă lume, o altă morală, o altă comportare decât față de ai noştri.

Care sunt cauzele pentru care cineva e socotit într-o societate străin, în ce moment această calitate încetează, când e socotit asimilat, când se contopeşte definitiv în rândul celorlalți – iată câteva din problemele mari pe care le pune sociologiei existența străinilor în viața socială.

Cercetările monografice ale Institutului Social Român au obținut şi pentru sociologia distanțelor mult şi interesant material – publicarea lui sperăm că nu va întârzia. Se va vedea abia atunci cât folos teoretic prezintă contactul obiectiv, prin observația integrală cu realitatea socială vie.

BIBLIOGRAFIE

Bouglé, C. (1927). *Essai sur le régime des castes*. Paris: Felix Alcan.
Davy, G. (1922). *La Foi jurée*. Paris.
Duprat, G. (1928). *Les classes sociales*.
Geiger, Th. (1928). *Die Gestalten der Gesellung*.
Gierlichs, W. (1928). *Kategorische und persönliche Distanz*.
Gusti, D. (1922). *Partidul politic*. Editura I.S.R
Hubert, R. (1926). *Le principe d'autorité dans l'organisation démocratique*, Paris.
Janet, P. (1924). *Les Névroses*.
Lévy-Bruhl, L. (1927). *L'âme primitive*, Paris: Alcan.
Marx, K. (1867). *Das Kapital*.
Marx K. & Engels Fr. (1848). *Manifestul partidului comunist*.
Nietzsche (1886). *Aşa grăit-a Zarathustra*.
Riehl, W. (1858). *Die Bürgerliche gesellschaft*.
Sorokin, P. (1927). *Mobilitatea socială*.
Tarde, G. (1890). *Les lois de l'imitation*.
Tönnies, Ferd. (1920). *Gemeinschaft und Gesellschaft*. Ed. 3. Berlin.
Vierkandt, A. (1928). *Gesellschaftslehre*, ed. II.
Weber, M. (1922) *Wirtschaft und Gesellschaft*.